

N:o 15.

Ank. till Riksd. kansli den 19 april 1902, kl. 1 e. m.

*Första Kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande n:o 10,
angående skrifvelse till Konungen i fråga om statsbidrag
åt sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar.*

Med anledning af en inom Andra Kammaran väckt och till dess första tillfälliga utskott hänskjuten motion, n:o 90, af herrar F. Berg och E. Hammarlund har Andra Kammaran, med afslag å utskottets hemställan och med bifall till en af herr D. Bergström med flere afgifven, vid utlåtandet fogad reservation, för sin del beslutat: »att Riksdagen skulle i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka vilkor statsbidrag skulle kunna lemnas till sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kunde föranleda».

Sedan detta beslut blifvit Första Kammaran delgifvet, har denna hänvisat ärendet till sitt tillfälliga utskott n:o 2.

Andra Kammarens tillfälliga utskotts yttrande i ärendet är af följande lydelse:

»I motionen n:o 90, afgifven i Andra Kammaran, hafva herrar *Fridtjuv Berg* och *Emil Hammarlund* hemställt, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka vilkor statsbidrag skulle kunna lemnas till

sockenbibliotek och med dem jämförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.

Såsom inledning till sin framställning hafva motionärerna meddelat en utförlig historik rörande det arbete, som hittills i vårt land nedlagts inom denna gren af folkupplysningsverksamhet. Af denna historik framgår, att frågor om statsbidrag till inrättande eller understödjande af sockenbibliotek förelegat till behandling vid riksdagarne 1828—30, 1850—51, 1856—58 samt ett förslag om stansanslag till understöd af folkbibliotek på landsbygden och i städerna vid 1899 års riksdag.

Vid 1828—30 års riksdag, då herr Carl Ulrik Roos väckt motion om statsbidrag för grundläggande af sockenbibliotek — ett anslag som skulle till hvarje pastorat, som ville inrätta ett dylikt bibliotek, utgå med 1,500 kronor, hvaraf en fjerdedel vore att betrakta såsom gåfva och återstoden som räntefritt lån att inom sju år återbetalas — fann bankoutskottet, till hvilket motionen hänvisats, »den föreslagna anstalten kunna alldeles öfverlemnas till den enskilda omtanken och hvarje menighets egna pröfvande», en åsigt som också vann Riksdagens godkännande.

Vid 1850—51 års riksdag bifölls visserligen en af prosten Anders Lagergren väckt motion, att 18,000 kronor skulle beviljas till inköp af dittills utkomna årgångar af »Läsning för folket», att kostnadsfritt utdelas till rikets samtliga folkskolor och sålunda bilda en kärna för anläggningen af de i folkskolestadgan förordade sockenbibliotek. Men tre vid samma riksdag väckta motioner, af herr A. F. Liljenstolpe inom ridderskapet och adeln, af herr Cnattingius inom preteståndet och af herr Sundler inom borgareståndet, i syfte att erhålla statsunderstöd för sockenbiblioteken, blefvo deremot afslagna. Man ansåg icke något bidrag af statsmedel böra ifrågakomma till dylikt föremål, utan borde det ankomma på församlingarnas skolstyrelser att på egen bekostnad anskaffa de böcker, hvaraf de ansåge sig vara i behof.

Vid 1856—58 års riksdag, då herr P. Sahlström i en motion hemstälde, att Rikets ständer måtte »på det sätt uppmuntra inrättandet af sockenbibliotek, att hvarje församling i riket, som ville inrätta dylikt och för sådant ändamål genom sammanskott inom församlingen anskaffat minst 50 riksdaler riksmynt», måtte af statsmedel understödjas med en lika stor summa eller 50 riksdaler riksmynt», erkände visserligen statsutskottet »det välgörande och förädlande inflytande, som en väl vald läsning skulle på folkbildningen utöfva», men ansåg dock den väckta frågan vara »en kommunens angelägenhet och icke statens, hvilken för öfrigt skulle, om den föreslagna åtgärden godkändes, härigenom ådragas allt

för betydliga kostnader». Statsutskottet afstyrkte därför motionen, och ständerna fattade i enlighet dermed sitt beslut.

Vid 1899 års riksdag, då herrar G. Kronlund och J. Centerwall hemställde, att Riksdagen skulle bevilja ett årligt anslag af 10,000 kronor att ställas till Kongl. Maj:ts disposition, att i enlighet med af Kongl. Maj:t fastställda bestämmelser utgå till understöd af folkbibliotek på landsbygden och i städerna, förklarade likaledes statsutskottet sig anse »synnerligen önskvärdt, att sträfvandena för inrättande och vidmakthållande af sockenbibliotek och andra likartade bokförråd måtte blifva med allmännare intresse omfattade». Men då statsutskottet ej var öfvertygadt om huruvida dessa sträfvanden borde med statsmedel understödjas, och då i allt fall den utredning, som i motionen innefattades, icke syntes vara af sådan beskaffenhet att någon åtgärd med stöd af densamma borde af Riksdagen vidtagas, fann sig utskottet böra hemställa om afslag, hvilket äfven blef Riksdagens beslut.

I omedelbart sammanhang med den historik, ur hvilken ofvanstående uppgifter återgifvits, och i hvilken bland annat framhålles, hurusom, trots saknaden af ekonomiskt understöd från statens sida, en stor mängd sockenbibliotek bildades i vårt land under 1850- och 1860-talen i följd af den då rådande folkbildningsvänliga tidsriktningen — år 1866 uppgick de ifrågavarande bibliotekens antal till 1,265 och 1868 hade antalet stigit till 1,437 —, söka motionärerna gifva en förklaring till det stillastående och förfall, som emellertid snart följde på denna tid af relativ blomstring. De yttra, under åberopande af företagna undersökningar, i detta afseende följande:

»Om orsakerna till detta bedröfliga sakförhållande hafva åter flera olika åsikter sökt göra sig gällande. Fullständigt grundlös är den meningen, att orsaken till förfallet skulle vara bristande bildningshåg och minskad läslust hos vårt folk. På alla ställen, der biblioteken skötas rätt, har man nemligen gjort en alldeles motsatt erfarenhet.

Mera fog har utan tvifvel det påståendet, att det är konkurrensen med tidningarna, som gjort böckerna mindre begärliga än de fordom varit. Men äfven denna anmärkning mister en stor del af sin kraft inför nyss anförda erfarenhet. Endast de bibliotek, hvilka ej på ändamålsenligt sätt förnyas, ligga under i täfingen med tidningarna; för de tidsenliga deremot måste dagspressen snarare vara en bundsförvandt än en konkurrent, hvilket för öfrigt på det mest oförtydbara sätt ådagaläggas af förhållandena i Amerika och England.

Nej, der våra sockenbibliotek råkat i förfall, der är rätta orsaken helt visst att söka i deras *beskaffenhet*, hvilken enligt de anställda under-

sökningarna i många fall är synnerligen olämplig. Anledningen härtill åter är tvåfaldig. Flerstädes hafva vederbörande myndigheter vid urvalet tagit så ringa hänsyn till allmänhetens smak, att biblioteken väsentligen kommit att utgöras af visserligen mycket respektabla men tillika mycket tråkiga skrifter, hvilka ungdomen naturligtvis låter stå i ostörd ro för att i stället tillfredsställa sin läshunger med de underhaltiga, att ej säga usla, men i alla fall lättlästa och spännande tryckeriprodukter, som den s. k. kolportage- eller kökstrappslitteraturen har att erbjuda.

Äfven der dylika välmenta, men skäligen kortsynta principer ej vid urvalet gjort sig gällande, är bokförrådet mångenstädes till sin beskaffenhet olämpligt helt enkelt derigenom, att det är alldeles föråldradt och förlegadt. Det *har* en gång varit godt och tidsenligt och då i vanliga fall äfven starkt anlitat, men regelbundna nyanskaffningar hafva ej egt rum, och efter en följd af år har den ursprungliga uppsättningen varit utiäst af det äldre släktet och för gammalmodig för att i regeln kunna tillvinna sig de yngres intresse. Många bibliotek hafva till följd häraf blifvit glömda och gömda eller rent af försvunnit. Om åtskilliga har vid undersökningarna lemnats den uppgiften, att de numera bestå af »en hög lumpor i en vrå» eller af »utslitna böcker utan permar och permar utan böcker» o. s. v. På ett och annat ställe har förfallet och i samband dermed missaktningen gått så långt, att kommunerna tagit sig före att realisera resterna af sina gamla sockenbibliotek på auktion.»

Såsom en motsats till nu skildrade förhållanden anföra motionärerna härefter den erfarenhet, som gjorts på andra håll, der andra principer tillämpats, och i anslutning härtill förorda de, att staten må inskrida för att sätta äfven de mera aflägsna bygder i tillfälle att på ett tidsenligt sätt begagna sig af detta viktiga folkupplysningsmedel. Motionärerna yttra sig härom i följande ordalag:

»I vissa städer och större industrisamhällen samt andra folkrikare orter finnas dock folkbibliotek, som äro tidsenligt anordnade och jemförelsevis flitigt anlitate. Hit höra t. ex. Göteborgs stads folkbibliotek, några af hufvudstadens församlingsbibliotek och Stockholms arbetarebibliotek samt ett och annat bibliotek i landsorten (Ofvansjö, Orsa, Stora Skedvi, Motala m. fl.). Det, som skiljer dessa bibliotek från den stora mängden, är, att de *regelbundet förnyas*, hvilket åter beror derpå, att de äro i åtnjutande af *ett bestämdt och icke allt för obetydligt årsanslag* af kommuner eller af organisationer (fackföreningar, arbetareföreningar, nykterhetsföreningar o. s. v.).

Nu anförda förhållanden utgöra ett inom vårt land tillgängligt bevis för en erfarenhet, som man inom andra land för länge sedan vunnit och

som egentligen knappast tarfvar något bevis, nemligen att folkbiblioteken visserligen kunna kallas till lif genom enskilda ifrares entusiastiska verksamhet och genom den offervilliga stämning, som sålunda kan väckas, men att för deras vidmakthållande och fortgående utveckling kräfvat regelbundna årliga inkomster. Sådana kunna åtminstone i någon mån påräknas af bibliotek, som understödjas af folkrikare och mera bemedlade kommuner eller af stora organisationer med betydande resurser, men alldeles icke af den stora mängden sockenbibliotek i småstäderna och på landsbygden. Det lägervall, hvori dessa senare i allmänhet nu befinna sig, är följaktligen ganska naturligt, och någon genomgripande förbättring är ej att vänta utan tillgripande af det botemedel, som redan 1856 föreslogs och som i fråga om alla öfriga åtgärder för folkbildningens befrämjande visat sig så verksamt, nemligen *statsbidrag*, stående i ett visst förhållande till de belopp, som på annan väg för ändamålet anskaffas.»

Till stöd för sin framställning lemna motionärerna slutligen en redogörelse för arten och beloppet af det ekonomiska understöd, som på åtskilliga håll i utlandet och särskildt i våra grannländer lemnats folkbiblioteksverksamheten från statens sida.

»I Frankrike — heter det i motionen — utgick till och med år 1871 understödet för ifrågavarande bibliotek med 100,000 francs, 1872 höjdes det till 120,000, 1878 till 200,000 och 1882 till 250,000. För 1899 uppgifves det hafva varit 287,850 francs. I Tyskland lemna flera stater, från Preussen ända ned till det lilla Reuss yngre linien, större eller mindre belopp till sina folkbibliotek. Sålunda gifver hertigdömet Braunschweig, som räknar omkring 430,090 inbyggare, ett årsbidrag af 6,820 mark. I Sachsen anslogs på 1870-talet för ändamålet 15,000 mark, derpå 18,000 och under senare åren 20,000. I Preussen uppgick understödsbeloppet 1899 till 50,000 mark.

I Danmark, der de första folkbiblioteken uppstodo i slutet af 1700- och början af 1800-talet, blef under finansåret 1882—83 i riksstaten uppfördt ett anslag af 6,000 kronor »til sognebiblioteker og lignende bogsamlinger». Det höjdes 1889—90 till 10,000 kronor och 1897—98 till 14,000 kronor samt förvaltas nu af »Statens komité til understøttelse af folkebogsamlinger». Understöden till de särskilda biblioteken vexla mellan 25 och 350 kronor. Under 1899—1900 har komitén låtit inrätta »Vandreogsamlinger», ett slags lätt transportabla skåp, som innehålla 36—50 valda band samt kostnadsfritt för en tid af sex månader utlånas till små och under bildning varande bibliotek ute på landsbygden.

I Norge, der verksamheten för upprättande af folkbibliotek likaledes

går tillbaka till slutet af 1700-talet, har man hunnit ännu längre. Der erhöll denna verksamhet under förra hälften af nittonde århundradet ett kraftigt stöd af Selskabet for Norges vel samt af sådana män som Henrik Wergeland, Ole Vig och Eilert Sundt. Redan 1836 väcktes inom stortinget förslag om statsbidrag, och med anledning häraf bemyndigades kirkedepartementet den 20 februari 1839 att använda en summa af 8,000 kronor till fördelning mellan de landskommuner, der »almuebiblioteker» voro inrättade, dock så att biblioteken skulle vara underkastade vissa föreskrifna villkor och att intet bibliotek erhöll mer än 200 kronor. Vid 1851 års storting blef på Jaabæks förslag för ändamålet beviljadt ett understöd af 12,000 kronor, hvarvid bestämdes, att detsamma skulle afse icke blott landsbygden, utan »almuebiblioteker saavel i landdistrikterne som i kjøb- og ladestederne». Från 1878 har stortinget till folkbiblioteken beviljat ett *årligt* anslag, som först utgjorde 8,000 kronor, men 1886 höjdes till 10,000, 1888 till 12,000, 1892 till 15,000, 1895 till 16,500 samt 1898 till 20,000.»

Såsom en sammanfattning af den ingående och vidlyftiga motiveeringen yttra motionärerna till sist följande:

»Genom hvad vi sålunda andragit synes åtminstone så mycket vara ådagalagt, att sockenbiblioteken och med dem jemförliga boksamlingar (folkbibliotek, skolbibliotek o. s. v.) för närvarande intaga en undantagsställning bland vårt lands folkbildningsanstalter samt att vi svenskar med afseende på dem intaga en undantagsställning bland de skandinaviska folken. Det förefaller oss, som om detta borde kunna utgöra tillräcklig grund för statsmakterna att taga under öfvervägande, huruvida ett sådant förhållande verkligen bör fortvara.

Genom statens medverkan på ifrågavarande område skulle våra folkbibliotek vinna icke allenast ekonomisk hjälp, utan äfven en välbehöflig ledning och kontroll. Gifvet är nemligen, att om statsunderstöd lemnas för upprättande af och underhåll af dylika bibliotek, vissa villkor måste uppställas. Dessa villkor torde i tillämpliga delar kunna blifva likartade med de villkor, som uppställts för statsunderstöd åt sådana anstalter eller föreningar, som anordna föreläsningsskurser för arbetsklassen. Sålunda torde böra bestämmas:

att kommun eller enskilda borde tillskjuta minst lika mycket som staten;

att bibliotekets angelägenheter skulle vårdas af en styrelse, som hade att antaga föreståndare (bibliotekarie);

att biblioteket hölles regelbundet öppet vissa timmar i veckan;

att biblioteket skulle vara skyldigt underkasta sig de vilkor och kontroller, som i öfrigt af Kongl. Maj:t pröfvades nödiga och lämpliga.

Beträffande det anslagsbelopp, som kan blifva erforderligt, torde det vara för tidigt att nu yttra sig. En närmare utredning synes under alla omständigheter vara erforderlig, innan Riksdagen definitivt bestämmer sig.»

Utskottet, som väl behjertar betydelsen för hela vårt folk af att en sund och god läsning sättes i allmänhetens samt särskildt i ungdomens händer, och som tillika erkänner vigten af att tillvarataga och understödja de goda ansatser härtill, hvilka på senare tid framträdt å flera orter i vårt land, särskildt uti bygder med tätare befolkning, i form af upprättande af sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar, har dock, i likhet med 1899 års statsutskotts utaf Riksdagen gillade uppfattning, icke kunnat anse lämpligt, att statsmedel tagas i anspråk för nu ifrågavarande ändamål, åtminstone ej under nuvarande finansiella förhållanden. Utskottet befarar nemligen, att Riksdagen genom att medelst statsbidrag understödja denna art af folkupplysningsverksamhet minskar utsigterna till att erhålla ytterligare bidrag af staten för vidare utveckling af vårt viktigaste folkbildningsmedel, folkskoleundervisningen.

Med hänsyn åter till de af motionärerna äskade reglementariska föreskrifter rörande sockenbibliotek eller andra liknande boksamlingar håller utskottet före, i öfverensstämmelse med hvad lagutskottet vid 1899 års riksdag anført, att det ingalunda torde gagna saken att in- tvinga sockenbiblioteksinstitutionen uti en viss bestämd, för hela vårt land gemensam form, utan fastmer »att ifrågavarande institution bäst befrämjas derigenom att den, utan att bindas af detaljerade lagbestämmelser, får utveckla sig fritt och otvunget, dervid det enskilda intresset och initiativet till fullo kunna göra sig gällande, samt de olika förhållandena å hvarje särskild ort kunna tagas i betraktande vid ordnandet af sockenbibliotekens angelägenheter och förvaltning».

Slutligen anser utskottet sig jemväl böra framhålla att det anslagsbelopp, som komme uti förevarande hänseende att erfordras, nog också skulle blifva ganska betydligt, då de bestämmelser, motionärerna föreslagit för att erhålla statsunderstöd, icke i allmänhet kunde fullgöras utan rätt stora utgifter äfven å landsbygden.

På grund häraf hemställer utskottet, att ifrågavarande motion icke må till någon Andra Kammarens åtgärd föranleda.»

Reservanterna inom Andra Kammarens utskott hade åter förenat sig om ett så lydande yttrande:

»Liksom utskottet erkänna vi till fullo betydelsen af det slags folkupplysnings- och folkbildningsverksamhet, som representeras af sockenbiblioteken och med dem jemförliga boksamlingar. Men i anslutning till denna vår uppfattning finna vi — i olikhet med utskottet — denna verksamhet väl förtjent af ekonomiskt understöd från statens sida. Samma grunder, som föranledt Riksdagen att skänka sådana folkupplysnings- och folkbildningsanstalter som föreläsningaföreningarna och arbetareinstituten ett verksamt ekonomiskt understöd, synas oss öfver hufvud ega giltighet äfven i afseende å sockenbiblioteken och med dem jemförliga boksamlingar.

Utan att på något sätt förringa de populära föreläsningarnas betydelse som bildningsmedel, kunna vi i detta sammanhang icke underlåta att framhålla sjelfstudiets synnerliga värde såsom uppfostrings- och bildningsmedel och vigten af dess främjande inom olika lager af samhället. I detta afseende hafva sockenbiblioteken och med dem jemförliga boksamlingar en mycket stor uppgift, ity att de möjliggöra en dylik nyttig sjelfverksamhet för en mängd samhällsmedlemmar, hvilka annars skulle vara derifrån utslutna, och därför synas också de vackra sträfvanden, som under de senare åren framträdt på flere håll, icke minst bland den akademiskt bildade ungdomen, med syfte att i sockenbibliotek och andra liknande boksamlingar bereda allmänheten tillgång till en verkligt god och gagnelig läsning, vara förtjenta af ett kraftigt understöd.

Mot den förvildning bland ungdomen, som i vida kretsar framkallat bekymmer och gifvit anledning till mycket öfvervägande, lärar ingalunda finnas något universalmedel. Men visst är, att den, som vill grundligt bekämpa detta onda, han försummar icke att, jemte andra, använda äfven det medel, som består i att bereda de unga tillfälle till en god och sund läsning. På detta område skulle säkerligen ganska mycket kunna uträttas från statens sida genom ett verksamt befrämjande af upprättandet och upprätthållandet af väl valda och lätt tillgängliga offentliga boksamlingar, ur hvilka lämpliga böcker kunde tillhandahållas det uppväxande släktet.

Såsom af utskottets utlåtande framgår, har man i andra länder och särskildt i våra grannland sedan länge ansett folkbiblioteksverksamheten värd att med statsmedel understödjas. Så väl i Norge som i Danmark egnas stor uppmärksamhet åt denna fråga. Äfven hos oss borde väl tiden snart vara inne att skänka denna viktiga gren af folk-

upplysningsarbetet ett verksamt och planmessigt bistånd från statens sida.

Ur de synpunkter, för hvilka vi nu i korthet redogjort, hafva anspråken på understöd af statsmedel åt våra sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar synts oss synnerligen befogade och behjertansvärda. Men liksom motionärerna hafva vi ansett det första steget till denna frågas lösning böra vara en genom Kongl. Maj:ts försorg verkställd närmare utredning rörande de former och vilkor, under hvilka statsbidrag till dylika anstalter skulle kunna lemnas, och i enlighet härmed hafva vi uttalat oss för bifall till den föreliggande motionen och sålunda hemställt, att Andra Kammaren för sin del beslutar, att Riksdagen i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhåller, att Kongl. Maj:t täcktes taga i öfvervägande, om och på hvilka vilkor statsbidrag skulle kunna lemnas till sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill utredningen kan föranleda.»

Lika med reservanterna inom Andra Kammarens utskott, hvilka ju äfven för sin mening vunnit Andra Kammarens bifall, anser utskottet liknande skäl finnas för sockenbiblioteks och med dem jemförliga boksamlingars understödande med statsmedel, som gjort, att staten redan länge lemnat understöd åt föreläsningföreningar och arbetarinstitut. Tillgång till god läsning för allmogen är af vigt icke blott för att underhålla den i barndomen förvärfvade folkskolebildningen och för att väcka mera ideella intressen, utan äfven för att motverka den allt mer och mer rika tillgången på mindre god litteratur, hvilken numera ymnigt sprides öfver landet.

Det bör emellertid icke förbises, att tillfälle att få läsa äfven goda böcker numera är vida större än förr, både hvad beträffar prisbillighet och lätthet att anskaffa, och att följaktligen den enskilde i våra dagar vida lättare än förr kan skaffa sig god läsning i hemmet, äfven om han lefver i anspråkslösa förhållanden. Särskildt är detta fallet i städer och större landssamhällen; på sådana orter torde i allmänhet icke något statsunderstöd erfordras för det nu åsyftade ändamålet.

Utskottet anser äfven det i främsta rummet böra tillkomma kommunen och det enskilda intresset att sörja för sockenbiblioteks upprättande. Staten bör endast hjälpa till, då det gäller aflägsnare och

fattigare kommuner, och äfven då endast med ett efter kommunens eller enskildes bidrag afpassadt belopp. Om statens understödjande af de offentliga biblioteken erhåller denna begränsning, lärer äfven penningupphoffringen från statens sida kunna hållas inom måttliga gränser.

Då utskottet sålunda anser förslaget om understödjande af sockenbibliotek och med dem jemförliga boksamlingar, under vissa vilkor och med nödig begränsning, väl förtjena att tagas under ompröfning och göras till föremål för Kongl. Maj:ts utredning, hemställer utskottet,

att Första Kammaren måtte biträda Andra Kam-
marens i ärendet fattade beslut.

Stockholm den 19 april 1902.

På utskottets vägnar:

HJ. PALMSTIERNÄ.